

bilimname 46, 2021/3, 193-224

Tür: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 07.10.2021, Kabul Tarihi: 28.12.2021, Yayın Tarihi: 31.12.2021

doi: 10.28949/bilimname.1005781

AHI EVRAN'IN HADİS KÜLTÜRÜ

 Abdulvahap ÖZSOY^a

Öz

Anadolu'nun İslamlaşmasında önemli katkıları olan kurumların başında bir esnaf birliği olan ve tasavvufi özellikleri ile ön plana çıkan ahi teşkilatı gelmektedir. Anadolu'da bu teşkilatı kuran ve yerleşmesini sağlayan en önemli aktör Ahi Evran'dır. Ahi Evran'ın halk arasında dolaşan efsanevi kişiliğinin yanında yirminin üzerinde eser kaleme alan ilim adamlığı özelliğinin de olduğu bilinmektedir. Ahi Evran'ı önemli kılan kurmuş olduğu ahilik teşkilatının günümüz açısından bile önemini koruması ve meslek birlikleri açısından örnek bir model olmasıdır. Bu yönü itibarıyla ahilik ve Ahi Evran üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Ancak günümüze kadar yapılan çalışmalarda daha çok ahilik ve Ahi Evran'ın toplumsal katkıları üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada ise günümüzde Ahi Evran'a ait oldukları hususunda kuvvetli kanaatin meydana geldiği eserleri çerçevesinde Ahi Evran'ın ilmî kişiliği aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Ahi Evran söylemlerindeki sünnî vurguya paralel olarak eserlerinde de sürekli kitap ve sünnet birlikteliğine işaret etmiş ve ele aldığı konuları ayetler ve hadisler çerçevesinde işlemiştir. Bu çerçevede çalışmada özellikle Tabsiretu'l-mübtedî ve tezkiretu'l-muntehi isimli eserinde yer alan hadisler tek tek tespit edilmiş, bunların kaynakları belirlenmiş ve hadis metodolojisi açısından değerlendirmeleri yapılmıştır. Böylece Ahi Evran'ın hadis kültürü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Nihayetinde Ahi Evran'ın hadisleri aktarırken bir hadisçi titizliğiyle hareket etmediği görülmüştür. Aktardığı hadislerin çoğunda takti yapmış, ilgili hadis metninin tümünü vermemiş, sadece konuyla ilgili bölümüne değinmiştir. Eserlerini Farsça olarak kaleme almış olan Ahi Evran gerek hadis metinleri, gerekse diğer alimlere ait bilgilerin önemli bir bölümünü Arapça olarak kaydetmiştir. Aktardığı rivayetlerin hadis olduğuna her zaman işaret etmediği, hadis olduğuna işaret ettiklerinde de sistematik bir üslup birliği uygulamadığı görülmüştür. Hadis yorumlarında tıpkı ayet yorumlarında olduğu gibi genellikle işarî mahiyette yorumlarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Kullandığı hadislerin yer aldığı kaynaklara bakıldığında tasavvufi eserlerin ön plana çıktığı görülmüştür. Eserde yer verilen rivayetler sıhhat açısından incelendiğinde benzer içeriğe sahip eserlerle paralel oranlarda farklı sıhhat seviyelerine sahip hadislerin yer aldığı görülmüştür.

^a Doç. Dr., Aratürk Üniversitesi, avozsoy@atauni.edu.tr

Anahtar kelimeler: Hadis, Ahi Evran, Tasavvuf, Yorum.

AHİ EVRAN'S HADITH CULTURE

Standing out with its sufistic characteristics, Ahi organisation is one of the leading foundations with major contributions in the Islamisation of Anatolia. Ahi Evran is the key actor who established and settled this organisation in Anatolia. Alongside his legendary personality, Ahi Evran is known as a scholar having written more than twenty books. However, until today studies have generally focused on Ahi community and his social contributions rather than detailed analyses of his works. Within the context of books strongly considered to belong to Ahi Evran, this study tries to clarify his scholarly personality. Parallel to the Sunnī emphasis in his discourses, Ahi Evran always pointed out to togetherness of Qur'an and Sunnah and discussed the subjects pursuant to ḥadīths and verses. As it is not possible to identify each report in all of his works to understand his ḥadīth culture in this study, one of his books is focused upon to benefit from other ones, as well. In this context, each of the ḥadīths especially in *Tabsīrat al-Mubtadi wa Tadhkirah al-Muntahi* were identified, and the style and methodology in their uses were traced and Ahi Evran's ḥadīth culture is tried to be presented.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Anadolu'nun İslamlaşma sürecinde en etkin zümrelerin başında ahilik teşkilatının geldiği söylenebilir. Etkilerini günümüze kadar taşıyan esnaf teşkilatı olma yönüyle ön plana çıkan bu yapının en erken örneklerinin İran bölgesinde görüldüğü kaydedilmektedir.¹ Anadolu'da ise bu yapı söz konusu olduğunda ön plana çıkan birtakım kişiler bulunmaktadır. Bunların başında ise Ahi Evran olarak meşhur olan asıl adı ise Şeyh Nasruddîn Ebu'l-Hakâyık Mahmûd b. Ahmed el-Hoyî şeklinde kaydedilen Türk İslam âliminin geldiği görülmektedir.² Ahi Evran ve ahilik teşkilatıyla ilgili ülkemizde ve uluslararası arenada birçok çalışma yapılmıştır.³ Bu çalışmaların genellikle

¹ Ziya Kazıcı, "Ahîlik", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/540.

² Ahi Evran, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları (Tabsiratü'l-mübtedi ve tezkiretü'l-müntehi)*, çev. Mikail Bayram (Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2008), (Çevirmenin Girişi), 7.

³ Örnek olarak bk. Claude Cahen, "İlk Ahiler hakkında", *BELLETTEN* 50/197 (20 Ağustos 1986), 591-602; Muhsin Demir, *Ahîlik, Ahi Evren'i Veli ve Kırşehir'de Ahîlik kutlamaları* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004); Ahmet Vehbi Ecer, "Ahmed Yesevi Dervîşi Ahi Evren ve Kayseri'de Ahîlik", *Erciyes Üniversitesi Sosyal*

ahiliğin menşei, ahilik teşkilatı, Ahi Evran'ın hayatı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu itibarla Ahi Evran'ın hayatı ile ilgili hususları ilgili çalışmalara havale ederek bu çalışmada Ahi Evran'ın entelektüel birikimini tespit amacıyla hadis kültürü irdelenmeye çalışılacaktır.

Ahi Evran ve ahilik teşkilatının temelinde İslamî bilgi sisteminin olduğu söylenebilir. Diğer bir ifade ile Ahi Evran'ı ve ahiliği doğru anlamak için İslamî bilgi sisteminin iki ayağı olan Kur'an ve sünnet açısından derinlemesine incelemelerde bulunmak gerekir. Bu çerçevede özellikle ahiliğin dini kaynaklarına dair bazı incelemeler yapılmıştır.⁴ Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla ahiliğin en önemli isimlerinin başında yer alan Ahi Evran'ın hadis ve sünnet birikimine dair özel bir çalışma yapılmış değildir. Bu çalışmanın amacı kendisine nispeti konusunda kuvvetli bir kanaatin olduğu eserleri çerçevesinde Ahi Evran'ın hadis/sünnet kültürünü tespit etmektir.

Ahi Evran'a birçok eser nispet edilmektedir. Ancak bu eserlerin ona aidiyeti tartışmalı bir husustur. Bu itibarla dikkatli olunmalıdır.⁵ Bunun en önemli sebeplerinin başında Ahi Evran'ın hiçbir eserinde isminden bahsetmemesi gelmektedir. Bu durum araştırmacılar tarafından iyilikleri gizli tutma şeklindeki melâmî meşreb olmasıyla veya tevazuu ile izah edilmeye çalışılmıştır.⁶ Bununla birlikte döneme ait bilgiler veren kitaplardan tespit edilen eser isimlerinin yazmaları üzerine yoğunlaşan bazı araştırmacılar özellikle ifade, içerik ve üslup açısından yapmış oldukları

Bilimler Enstitüsü Dergisi 1/11 (01 Aralık 2001), 47-64; Yakup Karasoy, "Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 14 (01 Aralık 2003), 1-23; Ünver Günay, "Dini Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/10 (01 Ocak 1998), 69-78; Nurdan Alpaslan, *Ahilik-Tasavvuf İlişkisinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021); Mehmet Şirin Ayış, "Anadolu'nun İslamlaşmasında Ahi Evren ve Ahiliğin Rol Modelliği", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (25 Haziran 2019), 91-116; Hayri Kaplan, "Tarihsel Hayatı ve Görüşleri Bağlamında Ahi Evran'ın Yaz(ma)dığı Kitaplar ve Söyle(me)diği Sözler", *2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, 19-20 Eylül 2012, Kırşehir*, (2012), 71-104; M. Akif Kılavuz, "Ahilik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı", *Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu II/* (2005), 615-628; Emin Kırkıl, "Ahiliğin Dinî-mistik Boyutu", *Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu II/* (2005), 629-634; M. Fatih Köksal, *Ahi Evran ve Ahilik* (Kırşehir: Kırşehir Valiliği, 2008); Mustafa Tatçı, "Ahilik Kültürü Ahi Evran-ı Veli'nin Hayatı ve Eserleri", *Milli Eğitim* 127 (1995), 34-39.

⁴ Saffet Sancaklı, "Ahilik Ahlâkının Oluşumunda Hadislerin Etkisi", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (01 Haziran 2010), 1-28; Rümeyza Özdemir, *Ahilikte Peygamber Tasavvuru* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015).

⁵ İlhan Şahin, "Ahi Evran" (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/530.

⁶ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, (Çevirmenin Girişi), 75.

incelemeler neticesinde üç eserin Ahi Evran'a ait olduğunu tespit etmişlerdir. Bunlar *Metâliu'l-îmân*, *Menâhic-i Seyfî* ve *Tabsiretu'l-mübtedî ve tezkiretu'l-müntehî* isimli eserlerdir. ⁷ Bu eserlerin el yazması nüshaları karşılaştırıldığında aynı kişinin kaleminden çıktığı net olarak anlaşılmaktadır.⁸

Bu eserlerin içerik ve üsluplarının benzer mahiyette olduğu görülmektedir.⁹ Çalışmada Ahi Evran'ın hadis kültürünü tespit etmek için diğer eserlerinin yanında en hacimli ve hadis kullanımının en yoğun olduğu *Tabsiretu'l-mübtedî ve tezkiretu'l-müntehî* isimli eseri merkeze alınacak ve eserde yer alan hadis rivayetlerinin tümü tespit edilerek konu aydınlığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Bu üç eserin dışında Ahi Evran'a ait olduğu ifade edilen ancak nüshaları üzerine henüz titiz araştırmaların yapıldığını bilmediğimiz *letâifu'l-gıyâsiyye* isimli eseri, ele aldığı konular itibarıyla hadis ilmi açısından incelenmeye daha uygun gibi görünmektedir. Zira bu eserde müstakil bir haber bölümünün olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüze bu eserin sadece ilk cildi ulaşmıştır. Bu bölümde ise sadece itikad bahsi yer almaktadır.¹⁰ Ahi Evran bu eserin sistematiğini Cibril hadisi diye meşhur olan Cebrail'in (as) Hz. Peygamber'e (sav) gelerek iman, İslam ve ihsan gibi temel konulara dair soru sorması ile ilgili rivayeti esas alarak oluşturmuştur.¹¹ Kitabın girişinde bu eseri yazma gayesi olarak dostlarına hediye etme isteğini ifade etmiş ve bu meyanda "*Hediyeleşin ki, aranızda sevgi bağı oluşsun.*" rivayetine atıfta bulunmuştur.¹²

Ahi Evran görüldüğü kadarıyla mevcut bilinen eserlerini Farsça olarak kaleme almıştır. Bunlardan *Metâliu'l-îmân* ile *Tabsiretu'l-mübtedî ve tezkiretu'l-müntehî* isimli eserleri Türkçeye de tercüme edilmiştir. Çalışmada hadislerle ilgili kaynak gösterirken yazma eserler, Farsça bölümlerden bilgi aktarılırken eserin çevirilere atıfta bulunulacaktır.

⁷ Ahi Evran, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, (Çevirmenin Girişi), 75-96.

⁸ Krş. Ahi Evran, *el-Menâhicü's-Seyfiyye* (Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 92); Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedî ve tezkiretü'l-müntehî* (Nuruosmaniye, 2286); Ahi Evran, *Metâliu'l-îmân* (Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 92).

⁹ Bk. Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedî* (Nuruosmaniye, 2286); Ahi Evran, *Metâliu'l-îmân* (Ayasofya, 92); Ahi Evran, *el-Menâhic* (Ayasofya, 92).

¹⁰ İsmail Bilgili, "Ahi Evren'in 'Letâifu'l-Ğiyâsiyye' Eseri ve Değerlendirmesi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2018), 92.

¹¹ Bilgili, "Ahi Evren'in 'Letâifu'l-Ğiyâsiyye' Eseri ve Değerlendirmesi", 83 vd.

¹² Ahi Evran, *Letâifu'l-gıyâsiyye*, 2b'den naklen Bilgili, "Ahi Evren'in 'Letâifu'l-Ğiyâsiyye' Eseri ve Değerlendirmesi", 82-83.

Ahi Evran eserlerinin birçok yerinde Kur'an ve Sünnet birlikteliğine atıfta bulunmuş¹³ ve konuları izah ederken de bu sistematığe riayet etmiştir. Bu çerçevede bazen doğrudan Hz. Peygamber'den hadis nakletmiş, bazen dolaylı olarak aktarımda bulunmuş, bazen de hadis olduğunu ifade ve ima etmeden hadis kaynaklı bilgileri nakledilmiştir. Bu bölümde Ahi Evran'ın eserlerinde kullandığı hadisler ele alınmaya çalışılacaktır

A. Ahi Evran'ın Kullandığı Hadisler

Ahi Evran'ın eserlerinde hadislerin çokça kullanıldığı görülmektedir. Ancak hadis aktarırken klasik dönem hadis aktarım sistematığı olan isnad kullanımı esas alınmamıştır. Zaman zaman eğer gerekli ise sadece sahabi isimlerine yer verilmiştir.¹⁴ Kullandığı rivayetleri aktarırken hadis olduğunu ifade ederek veya Hz. Peygamber'den naklederek aktardıklarını doğrudan aktarım başlığı altında ele almak mümkündür.

1. Hadis Aktarım Tarzı

a. Hadis olduğunu açıkça söyleyerek veya ima ederek yaptığı aktarımlar/Doğrudan Aktarım

Ahi Evran'ın hadisleri kullanımında ilk göze çarpan husus doğrudan Hz. Peygamber'in adını anarak, O'na nispet ederek hadis metinlerini nakletmesidir. Ancak Hz. Peygamber'in adını ilgili anlatıdaki bağlama uygun olarak farklı şekil ve formlarda zikretmektedir. Bu çerçevede Hz. Peygamber'e genellikle Mustafa¹⁵ (sas) ismi ile atıfta bulunmaktadır. Bununla birlikte birkaç yerde genel kullanımda çokça şahit olunmayan şeriat sahibi/sâhibu Şerîat¹⁶ şeklinde bir ifade kullandığı da görülmektedir.

Bazen de Hz. Peygamber'e atıfta bulunmaksızın "hadiste veya haberde şu şekilde geçmektedir"¹⁷ denilerek hadis metinlerine yer verilmektedir.

Ahi Evran hadis naklederken çoğunlukla hadislerin temel hadis kaynaklarındaki yerlerine işaret etmemektedir. Ancak çok nadir olsa da bazen ilgili hadisin nerede geçtiğine dair bilgi verdiği de görülmektedir. Bu mahiyetteki rivayetlerin birinde şöyle demektedir¹⁸:

"Müslim'in "sahih"inde merfu olarak Allah'ın Resulüne ulaşan bir

¹³ Örnek olarak bk. Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 149.

¹⁴ Örnek olarak bk. Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 99a; Ahi Evran, *el-Menâhic* (Ayasofya, 92), 18a.

¹⁵ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 34b, 39b, 47b,63a; Ahi Evran, *el-Menâhic* (Ayasofya, 92), 6b, 17b.

¹⁶ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 36b, 70b.

¹⁷ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 36b.

¹⁸ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 134-135.

haberde şöyle demektedir".¹⁹

Bu ifadelerle başlayan rivayet uzun haliyle aktarılmaktadır. İlgili rivayet Müslim'in es-Sahîh'inde yer almaktadır. Ancak aktarımda küçük farklılıklar dikkat çekmektedir. Zira Müslim'in orjinal metninde "*İnsanlar makamlarına kavuştular, mükâfatlarını aldılar. Ya benim halim nice olacak? diye maruzatta bulununca:...*" ifadesinden önce bu kişiye cennete girmesinin söyleneceği şeklindeki "فيقال له ادخل الجنة" bir cümle yer almaktadır²⁰. Ancak Ahi Evran'ın *Tezkiretu'l-mübtedi* isimli eserinin iki farklı yazmasında da bu cümle yer almamaktadır.²¹

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Müslim'in es-Sahîh'ine atıfta bulunulan ikinci yer ise ²² cennetlikler cennete girdikten sonra onlara hitaben ölümün, hastalığın ve düşkünlüğün olmayacağına dair nida edileceğiyle ilgili rivayettir. Bu rivayette de bazı cümleler takdim-tehire uğramış, bazı ifadeler ise verilmemiştir. ²³ Bu durumun Ahi Evran'ın hadisleri aktarırken titiz bir tavır içinde olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Ahi Evran'ın Allah'ın isimleriyle ilgili konular üzerine özel bir önem verdiği görülmektedir. Bu çerçevede inançla ilgili bazı meseleleri Allah'ın Esmâ'sı ile irtibatlandırırken bu isimlerin kaynağına dair Hz. Peygamber'den bir rivayet aktarmaktadır. Rivayet ve aktarım tarzı şu şekildedir:

"Nitekim Allah Resulü bu konuya "Kendi adlandırdığın veya kitabında gönderdiğin veya yarattıklarından birine öğrettiğin veyahut da katında bulunan gayb ilimlerini tahsis ettiğin isimlerle seni çağırıyorum" sözleri ile işaret etmiştir."²⁴.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe gibi alimler İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet etmişlerdir.²⁵ Ancak yine aktarımda birtakım farklılıklar vardır. Zira metnin öncesi ve sonrasına yer verilmemiştir.

Hadis metinlerini genellikle Arapça olarak aktaran Ahi Evran bazen de Arapça ve Farsça karışık bir şekilde nakilde bulunur. Örneğin Ebû Zer el-

¹⁹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 4a.

²⁰ Ebu'l-Hüseyn el Kuşeyrî Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, thk. Muḥammed Fuad Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arâbi, 1991), "İmân", 132.

²¹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 4a; Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi ve tezkiretü'l-müntehî* (Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 92), 1b.

²² Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 87b.

²³ Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, "Sifatu'l-Kiyâmet", 22.

²⁴ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 137.

²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şu'ayb el-Arnaût - Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 6/247, 7/341; Ebu Bekir İbn Ebi Şeybe, *Müsned*, thk. Âdil b. Yûsuf, Ahmed b. Ferîd (Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1997), 1/223.

Gifârî'den aktardığı bir rivayette Ebû Zer ve Resûlullah'ın ifadeleri Arapça olarak, bağlantı cümleleri ise Farsça ifadelerle nakledilmiştir.²⁶

b. Hadis olduğuna işaret etmeden yaptığı aktarımlar/Dolaylı Aktarım

Ahi Evran eserlerini Farsça olarak yazdığı halde zaman zaman gerek şiirlerinde gerekse anlatılarında Arapça bazı ifadeler yer vermektedir. Bu ifadeler incelendiğinde kimi ifadelerin hadis olarak nakledildiği tespit edilebilmektedir. Ancak bazı ifadelerle dair hadis kaynaklarında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Diğer taraftan herhangi bir konuyu ele alırken de hadis kaynaklı birtakım bilgiler de aktarmaktadır. Bu mahiyette olup hadis kaynaklarında yer alan rivayetleri aktarım usulünü dolaylı aktarım olarak tavsif etmek mümkün olabilir. Bu itibarla hadis kaynaklarında yer alan bu tür nakiller bu başlık altında ele alınmaya çalışılacaktır.

Kitabın hamdele bölümünde Allah Teâlâ'ya hamd ederken "*O Vedûd Allah ki bütün ruhların yaratılışındaki esas gaye sırf onu bilmek ve tanımak...*"²⁷ şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu ifadede özellikle tasavvuf literatüründe çokça kullanılan Allah'ın kâinatı yaratma gayesinin bilinme isteği olduğuna dair rivayete atıfta bulunduğu söylenebilir. Aynı yerde devamında şu ifade yer almıştır: "...yer ve göğün yaratılışından maksat ise, onu sevmedeki sırların hazinelerinin özüne vakıf olmaktır".²⁸ Bu ifadelerde ise kenz-i mahfi olarak bilinen rivayetin esas alındığı söylenebilir. Zaten kitaplarının muhtelif yerlerinde bu iki rivayete açıkça işaret ettiği çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görülecektir.

Bu şekilde hadis kaynaklı bilgileri rivayetlere atıfta bulunmadan kullanımı onun ele aldığı konuları Kur'an ve hadis merkezli olarak işlemeden ileri gelmektedir. Örneğin peygamberlere dair bilgi verirken Peygamberlerin sayısının 124 bin olduğu bilgisini vermektedir.²⁹ Bu bilgi de aslında Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan bir rivayete dayanmaktadır.³⁰ Ancak Ahi Evran ne bu bilginin bir rivayet olduğuna ne de hangi kaynakta geçtiğine değinmiştir.

Benzer bir şekilde kıyametten bahsederken bütün peygamberler ve kemale ermişlerin Arasat'da hazır bulunacakları ve orada önce gelmiş olanlar ve sonra geleceklerin özü, zübdesi ve efendisinin Hz. Peygamber

²⁶ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Ayasofya, 92), 21b.

²⁷ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 133.

²⁸ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 133.

²⁹ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 142.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/619.

olacağı ifade edilir.³¹ Bu husus da yine Buhârî gibi temel hadis kaynaklarında yer alan “*Ben kıyamet gününde insanların seyyidi olacağım*”³² şeklindeki rivayete dayandığı anlaşılmaktadır.

Bazen de şiirlerinde hadislerden alıntıların yer aldığı görülmektedir. Ruhun ölümsüzlüğünden bahsederken manzum olarak şu ifadeler yer vermiştir³³:

“*Sizler ebediyet için yaratılmışsınız. Ölümle bir yerden başka bir yere nakledilmektesiniz. Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçenin kapısı, yahut cehennem çukurlarından bir çukurdur*”.³⁴

Bu manzum ifadelerde yer alan ölümün cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukur oluşu hadislerle ifade edilen bir husustur.³⁵

Yine ahiretten bahsederken³⁶ “*Kıyamet günü ölüm bir koç kılığında getirilir ve cennet ile cehennem arasında kesilir*” denmiştir³⁷ şeklinde bir ifade kullanılmaktadır. Burada bu ifadeleri kimin dediği belli değildir. Ancak bu bilgi hadis kaynaklarında Ebû Saîd’den nakledilen bir rivayette geçmektedir.³⁸

Kıyamet gününden bahsederken yine herhangi bir tanımlayıcı ifade kullanmaksızın “*Şüphesiz ay ve güneş kıyamet günü ateş içinde dürülür*” şeklinde bir ifade kullanılır. ³⁹ Bu ifade de “ateş içinde” ifadesi olmaksızın Buhârî’de yer almaktadır. Ancak İbn Hacer (ö. 852/1449) ateş içinde ilavesi olan halinin Tâbiîn’den Atâ b. Yesâr’a ait olduğunu, İbn Abbâs’tan da İbn Ebî Hâtim tarafından benzer bir rivayetin aktarıldığını ifade etmektedir.⁴⁰ İbn Ebû Hâtim’in (ö. 327/938) tefsirinde ise İbn Abbâs, ay ve güneşin yıldızlarla birlikte denize dürüleceği ve burada ateşe dönüştürüleceğini ifade

³¹ Ahi Evran, *İmânın Boyutları (Metâliü'l-İmân)*, çev. Mikail Bayram (Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2008), 89.

³² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Fedâilü'l-kur'an”, 9.

³³ Ahi Evran, *İmânın Boyutları*, 91.

³⁴ Ahi Evran, *Metâliü'l-İmân* (Ayasofya, 92), 46a.

³⁵ Muhammed b. 'İsâ et-Tirmizî, *el-Câmiü'l-Kebîr -Sünenü't-Tirmizî*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), “Kıyâme”, 26.

³⁶ Ahi Evran, *İmânın Boyutları*, 91.

³⁷ Ahi Evran, *Metâliü'l-İmân* (Ayasofya, 92), 46a.

³⁸ Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, “Cenne”, 40.

³⁹ Ahi Evran, *İmânın Boyutları*, 93.

⁴⁰ Hâfiz Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhibbuddin Hatib (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1959), 6/300.

etmektedir.⁴¹

Bu şekilde hadislerde yer alan bilgilerin gerek metin ve şiirler içinde gerekse hadis olduğuna işaret edilmeden aktarıldığı birçok yer bulunmaktadır.⁴²

2. Hadis Yorumları

Ahi Evran'ın eserlerinde tasavvufi yönü onun baskın karakteri olarak görülmektedir.⁴³ Bu baskın karakter eserlerindeki üslubundan yorumlarına ve kullandığı hadislere kadar hemen hemen her hususta gözlemlenmektedir. Hadislere dair yaptığı yorumlarda da tasavvufî yaklaşımının hâkim olduğu görülmektedir.⁴⁴

Cennet ehlinin en aşağı ve en üst mertebesine dair Hz. Musa'nın sorduğu soru ile ilgili Müslim'den naklederek aktardığı hadisin akabinde *"Bu hadis-i şerifin iradından maksat, Cenab-ı Allah'ın arşın zirvesinden yerin dibine kadar olan her şeyi bu seçkin kişiler için yarattığı gerçeğinin ifadesi olan "Gönlümce olgunlaşan kimseler" cümlesinin işaret ettiği derin mananın açıklamasıdır"*⁴⁵ şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktadır. Bu değerlendirmesinde hadiste yer alan ve cennette makamı en yüce olan kişilerin sûfiler olduğunu ima etmektedir.

Kitaplarında ru'yetullah meselesine de değinen Ahi Evran bu konuda Ehli sünnet ve mutasavvıfların genel yaklaşımını sergilemekte ve Allah'ın ahirette görüleceğini ifade etmektedir. Konuyla ilgili ayetleri verdikten sonra Hz. Peygamber'in hayatta iken Allah'ı gördüğüne dair bir takım nakillerde bulunmaktadır. *Tabsiratü'l-mübtedî* isimli eserde Allah'ın ahirette görüleceği, insanların Allah'ı idrakinin bu dünyada mümkün olmadığı ifade edilerek Hz. Peygamber'in Allah'ı gördüğüne dair hadisin herkes tarafından anlaşılamayacağı savunulmaktadır. Zira Ahi Evran'a göre naz makamında olanlar bu hadisin manasını anlayabileceklerdir.⁴⁶ Bu makamda Allah'ın görülmesini hakiki bir görme olarak değil azamet ve kibriyasının bir örtüsü olan eşya vasıtası ile bilinebileceği anlamına geldiği yorumu yapılır. Daha sonra bu manaya gelecek şiirsel ifadeler kullanılır. Bunlardan biri şu şekildedir: *"Alemde tek bir taş ve toprak yoktur ki, onda senin vuslatından ve*

⁴¹ Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, thk. Esad Muhammed et-Tîb (Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1419), 10/3402.

⁴² Sıratla ilgili hadis kaynaklı bilgiler için bk. Ahi Evran, *İmânın Boyutları*, 94.

⁴³ Bk. Kırkı, "Ahiliğin Dinî-mistik Boyutu", 632.

⁴⁴ İrfânî gelenekteki işari hadis yorumları için bk. Ferhat Gökçe, *İslam İrfan Geleneğinde Hadis Yorumu* (Ankara: TDV Yayınları, 2021).

⁴⁵ Ahi Evran, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, 135.

⁴⁶ Ahi Evran, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, 147.

senin kokundan bir renk bulunmasın".⁴⁷

Ahi Evran ilahi hakikatlerin akıl ile kavranmasının mümkün olmadığını düşüncesini eserlerinde yer yer incelemiştir.⁴⁸ Bu yaklaşımının hadisleri anlamaya çalışırken de hakim bir tavır olduğu görülmektedir. Örneğin kıyamet günü ölümün güzel bir koç kılığında getirilip cennet ile cehennem arasından kesildiğine dair rivayeti değerlendirirken şöyle demektedir:

"Bu meselenin anlaşılması ve örneklendirilmesi, ilim adamlarının ıstılahlarını tespit ettikleri ve kitaplarında kaydettikleri aklın ölçüleri ve akıl yürütme yolu ile mümkün değildir. "Evlere kapılarından girin" dediği gibi ruhlar âleminin doğrusunda gerçek bilgi şafağının doğması iman ve takvaya bağlıdır".⁴⁹

Hadiste anlatılan ölümün koç kılığına getirilmesi hususunun akla aykırı olarak değerlendirilmesi ihtimali üzerine bu konunun akıl ile anlaşılamayacağını savunmaktadır.

Ahi Evran'ın hadis yorumlarında dikkat çeken bir başka husus ise hadisleri zikrettikten sonra ilgili olduğunu düşündüğü ayetleri aktarmak suretiyle ilgili hadisleri ayetlerle birlikte anlamaya çalışmasıdır. Örneğin Hz. Mûsâ'nın Cennet ehlinin en aşağı tabakası ve en üst tabakası ile ilgili sorduğu sorunun ele alındığı rivayetin akabinde şu değerlendirmede bulunur:

"Bu hadis-i Şerifin iradından maksat, Cenab-ı Allah'ın arşın zirvesinden yerin dibine kadar olan her şeyi bu seçkin kişiler için yarattığı gerçeğinin ifadesi olan "Gönlümce olgunlaşan kimseler" cümlesinin işaret ettiği derin mananın açıklanmasıdır. Kâinatın, o seçkin kişilerin faydalanması için yarattığı ve kâinatta bulunan her şeyin onların emrine verildiği ve "Allah'ın göklerde ve yerde olan her şeyi emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmez misiniz?" (Lokman Suresi, 31/20) Ayet-i kerimesinde ifade edilmiştir..."⁵⁰

Görüldüğü gibi konu ile ilgili ayet ve hadisi birlikte zikrederek konuyu izah etmeye çalışmaktadır. Bu yaklaşım hadis aktardığı hemen hemen tüm yerlerde görülmektedir.⁵¹

⁴⁷ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 147.

⁴⁸ Ahi Evran, *İmânın Boyutları*, 87; Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 141.

⁴⁹ Ahi Evran, *İmânın Boyutları*, 91.

⁵⁰ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 135.

⁵¹ Örnek olarak bk. Ahi Evran, *İmânın Boyutları*, 78; Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 159.

3. Hadis İlmiyle Alakalı Kavram ve İstılahlar

Bazı kaynaklarda Ahi Evran'ın hadis okuttuğu aktarılmakla birlikte⁵² onun hadis ilminin ıstılahlarına dair yetkinliğini tespit edebilecek bir bilgiye sahip değiliz. Ahi Evran'ın eserlerinde hadislerden çokça istifade etmesine rağmen hadis ilminin ıstılahlarına değindiği, hadisleri aktarırken kaynaklarına veya râvilerine işaret ettiği görülmemektedir. Bunun tespit edebildiğimiz bir-iki istisnası söz konusudur. Eserlerinde iki yerde İmam Müslim'i referans göstermektedir.⁵³ Bu yerlerin birinde aktardığı rivayetin merfû' olduğunu da ifade etmektedir. Ancak hadis aktarırken belli bir usule riayet ettiği söylenemez. Zira kimi zaman Hz. Peygamber'den doğrudan nakilde bulunmuş, bazen bir hadis diyerek rivayeti aktarmış, çoğu zaman da hadis olduğuna işaret etmeden, "demişlerdir"⁵⁴, "sözü"⁵⁵, "buyrulmuştur"⁵⁶ gibi aktarılan bilginin hadis metni olup olmadığının net bir şekilde anlaşılamayacağı bir üslup tercih etmiştir. Konuları işlerken hadis kaynaklı bilgiler verdiğinde çoğu zaman bunların hadis rivayeti olduğuna işaret etme ihtiyacı da hissetmemiştir.⁵⁷

Hadis ilminin en temel ıstılahlarından olan Sünnet terimini "kitap ve sünnet" şeklinde yaygın manasında kullanırken⁵⁸ bazen de kelime anlamına uygun şekilde Kur'an'daki kullanımına paralel manada ele aldığı görülmektedir.

*"Yüce ve büyük Allah'ın isteği dışından bir kuvvet ve teşebbüs yoktur. Mutasavvıfların ve ermişlerin bilinen adet ve geleneklerinde olduğu gibi ben de yukarıdaki işaret edilen kaidelerin her birini sadece söylemekle yetineceğim. Çünkü bu ilimlerin ezeli sünneti⁵⁹ hükmünü yürütmesi bakımından bu hakikatin ölçülerinin verilmesi Allah'ın izzet ve azametinin sonsuz olması sebebiyle söz ve kelime kalıplarına sığmaz."*⁶⁰

Yukardaki ifadelerde yer alan sünnet kelimesi Kur'an'da yer alan sünnetullah⁶¹ çerçevesinde bir manaya sahip görünmektedir.

Sünnet kelimesinin sözlük anlamda kullanıldığı başka yerler de söz

⁵² Ahi Evran, *İmânın Boyutları* (Çevirmenin Girişi), 30.

⁵³ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 4a, 87b.

⁵⁴ Örnek olarak bk. Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 187.

⁵⁵ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 193.

⁵⁶ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 194.

⁵⁷ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 133.

⁵⁸ Bk. Ahi Evran, *İmânın Boyutları*, 69.

⁵⁹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 10a.

⁶⁰ Ahi Evran, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, 139.

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Özsoy, *Sünnetullah : bir Kur'an ifadesinin kavramlaşması* (Ankara: Fecr Yayınları, 1994).

konusudur. Örneğin ruhlar ve melekut alemiyle ilgili meseleleri izah ederken konuyu uzatmayarak kamil ve ariflerin sünnetine uyacağını Arapça olarak “اقتداء بسنة الكمل و العارفين” ifadeleri ile izah etmektedir.⁶² Buradaki sünnet kelimesi, sözlük anlamında da var olan adet manasında kullanılmaktadır.

Hadis ilminin temel ıstılahlarından bir diğeri olan haber kelimesi de sıklıkla hadis rivayetlerine atıf yapılırken kullanılmaktadır. Bu kullanımda “Haberde bildirildiğine göre:” gibi ifadelerle farklı sıhhat seviyelerinde hadisler aktarılmaktadır.⁶³

hi Evran farklı sıhhat seviyelerine sahip Kutsi hadis formunda da birçok rivayete yer vermiştir. Ancak bunların hadis olduğuna işaret ettiği görülmediği gibi henüz Kutsî hadis kavramı da oturmadığı için olsa gerek bu ifadeleri doğrudan Allah’tan naklediliyormuş gibi aktarımda bulunmaktadır. Bilindiği gibi kutsi hadis kavramı Ahi Evran’ın yaşadığı çağın bir öncesinde yani hicrî 6. yy.’da kullanılmaya başlamış, ancak 8. yy.’da et-Tîbî (ö. 743/1343) ile hadis ıstılahları arasında yerleşmiştir.⁶⁴

B. Tabsiretü’l-mübtedî İsimli Eserinde Yer Alan Hadisler

Bu başlık altında ister hadis olarak işaret edilsin ister edilmesin Ahi Evran’ın tabsiretu’l-mübtedî isimli eserinde yer alan rivayetlerin orijinal lafızları tespit edilecek ve kaynaklarına dair kısa bilgiler sunulacaktır. Böylece Ahi Evran’ın aktarmış olduğu hadisler çerçevesinde hadis kültürüne dair bir kanaatin oluşması amaçlanmaktadır.

1. سأل موسى ربه ما أدنى أهل الجنة منزلة قال هو رجل يجيء بعد ما أدخل أهل الجنة الجنة فيقال له ادخل الجنة فيقول أي رب كيف وقد نزل الناس منازلهم وأخذوا أخذاتهم فيقال له أترضى أن يكون لك مثل ملك ملك من ملوك الدنيا؟ فيقول رضيت رب فيقول لك ذلك ومثله ومثله ومثله ومثله فيقال في الخامسة رضيت رب فيقول هذا لك وعشرة أمثاله ولك ما اشتهت نفسك ولذت عينك فيقول رضيت رب قال رب فأعلاهم منزلة؟ قال أولئك الذين أردت غرست كرامتهم بيدي وختمت عليها فلم تر عين ولم تسمع أذن ولم يخطر على قلب بشر قال ومصادقه في كتاب الله عز وجل فلا تعلم نفس ما أخفي لهم من قرة أعين الآية.⁶⁵

Bu rivayet Müslim’in es-Sahih’inde yer almaktadır.⁶⁶

⁶² Ahi Evran, *Tabsiretü’l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 34a.

⁶³ Örnek olarak bk. Ahi Evran, *Tabsiretü’l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 61b.

⁶⁴ Hayati Yılmaz, “Kudsî Hadis”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/318.

⁶⁵ Ahi Evran, *Tabsiretü’l-mübtedi* (Ayasofya, 92), 1b.

⁶⁶ Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, “İmân”, 312.

2. سبحان من لم يجعل لخلقه سبيلا إلى معرفته إلا بالعجز عن معرفته.⁶⁷

Rivayet bu lafızlarla temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Bu lafızlarla sadece meşhur mutasavvıf Abdulkerim el-Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) er-Risâle'sinde bulunmaktadır.⁶⁸

3. من أخلص لله أربعين يوما ظهرت ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه.⁶⁹

Rivayet küçük lafız farklılığı ile İhyâ ulûmi'd-Dîn'de geçmektedir.⁷⁰ el-İrâkî (ö. 806/1404) rivayetin münker olduğunu ifade etmektedir.⁷¹

4. من عرف الله كل لسانه.⁷²

Bu ifade lafzatullah yerine "rabbehu" şeklinde hadis alimleri tarafından ele alınmış ve mevzu olduğu ifade edilmiştir.⁷³

5. Hz. Davud karanlıklar aleminden çıkınca şöyle demiştir:

اي رب لم خلقت الخلق من وراء سرادقات العزة كنت كنزا مخفيا فاحببت ان اعرف.⁷⁴

Başka bir yerde⁷⁵ ise sadece "كنت كنزا مخفيا فاحببت ان اعرف" şeklinde hadis olduğuna işaret edilmeden geçmiştir. Bu ifadelerin hiçbir senedi yoktur. Ancak özellikle sûfi muhaddislerden olan Aliyyü'l-kâri (ö. 1014/1605) gibi âlimlerin manasının sahih olduğunu ifade ettikleri aktarılmaktadır.⁷⁶

6. ان الله تعالي يتجلى للناس عامة و ابي بكر خاصة.⁷⁷

Bu rivayet de İhyâ'da geçmektedir.⁷⁸ Rivayet uzunca bir metne sahiptir. Öncesinde Allah Teâlâ'nın ahirette vereceği nimetlerden olmak

⁶⁷ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Ayasofya, 92), 2a.

⁶⁸ Ebü'l-Kâsım Zeynüislam Abdülkerim b. Hevazin Kuşeyri, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmud - Mahmûd b. Şerîf (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1966), 2/465.

⁶⁹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Ayasofya, 92), 3a; Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 9b.

⁷⁰ Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ ulûmi'd-dîn* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 2/89.

⁷¹ Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn el-İrâkî, *el-Muğnî an hamli'l-esfâr fî tahrîci mâ fi'l-ihyâi mine'l-ahbâr* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005), 536.

⁷² Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Ayasofya, 92), 3b; Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 10b.

⁷³ Ali b. Muhammed el-Herevî, *el-Masnû' fî ma'rifeti hadîsi'l-mevzû'*, thk. Abdulfettah Ebu Ğudde (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1398), 189.

⁷⁴ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 3b-4a.

⁷⁵ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 38a.

⁷⁶ İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs*, thk. Abdulhamid b. Ahmed (Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 2000), 2/155-156.

⁷⁷ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 19b.

⁷⁸ Gazzâlî, *İhyâ ulûmi'd-dîn*, 4/313.

üzere diğer insanlara genel olarak Hz. Ebû Bekr'e ise özel olarak tecelli edeceği/ilgileneceği şeklinde bir bilgi yer almaktadır. Aclûnî (ö. 1162/1749) rivayeti çok tenkit etmemiştir.⁷⁹ İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) ise rivayetin tüm tariklerini ele alır ve sonunda sahih olmadığına hükmeder.⁸⁰

7. و رأيت ربي في أحسن صورة.⁸¹

Bu rivayet de küçük ziyadelerle birlikte *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*'de geçer.⁸² Rivayetin sıhhatiyle ve farklı yorumlanmasıyla ilgili uzun tartışmalar söz konusudur. Bu rivayetlerin büyük bir bölümü sahih olarak değerlendirilmemektedir.⁸³

8. سألت رسول الله صلى الله عليه وسلم، هل رأيت ربك؟ قال: نور أنى أراه.⁸⁴

Rivayet Müslim'in *es-Sahîh*'inden aktarılmış bir hadistir.⁸⁵

9. لن يلج الملكوت من لم يولد مرتين.⁸⁶

Bu ifadeler Hz. İsa'ya nispet edilerek aktarılmıştır. Temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Bazı tefsirlerde geçtiği görülmektedir.⁸⁷

10. إن الله أرى بيضاء مسيرة الشمس فيها ثلاثون وهي مثل الدنيا ثلاثون مرة مشحونة خلقاً لا يعلمون أن

الله تعالى يعصي في الأرض ولا يعلمون أن الله تعالى خلق آدم وإبليس⁸⁸

Bu rivayet İmâm Gazzâlî'nin *Cevâhiru'l-Kur'ân* isimli eserinde yer almaktadır.⁸⁹

11. أول ما خلق الله القلم.⁹⁰

⁷⁹ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs*, 1/278.

⁸⁰ Ebul-Ferec Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman (Medine, 1968), 1/305-307.

⁸¹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 20b.

⁸² Kuşeyri, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, 1/202.

⁸³ Bk. Ebü'l-Fadl Celaluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a fî ehâdisi'l-mevdû'a*, thk. Salâh b. Muhammed b. Avîde (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996), 1/33.

⁸⁴ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Ayasofya, 92), 21b.

⁸⁵ Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, "İmân", 291.

⁸⁶ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 33a.

⁸⁷ İsmâîl Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/291.

⁸⁸ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 34b-35a.

⁸⁹ Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *Cevâhiru'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Reşid Rızâ (Beyrut: Dâru İhyai'l-'Ulûm, 1986), 27.

⁹⁰ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 35a.

Rivayet Tirmizî⁹¹ ve Ebû Dâvud'da⁹² yer almaktadır. Ahi Evran hadis olduğunu ifade etmeden ve öncesi-sonrası olmadan nakilde bulunmuştur.

12. أول ما خلق الله العقل فقال له أقبل فأقبل ثم قال له ادبر فادبر و قال وعزني و جلالي ما خلقت خلقاً أكرم

علي منك فبك آخذ و بك أعطي و بك أتيب و بك أعاقب.⁹³

Rivayet İmâm Gazzâlî'nin *İhyâu ulûmi'd-dîn* isimli eserinde geçmektedir.⁹⁴ Aclûnî, es-Sağânî'den (ö. 650/1252) naklen ittifakla uydurma olduğunu kaydetmiştir.⁹⁵

13. ينزل مع كل قطرة ملك

Bu ifadeleri “*şeriat sahibi şöyle haber vermiştir*” diyerek nakletmektedir. Ancak rivayet temel hadis kaynaklarında tespit edilememiştir. Bazı tefsirlerde yer aldığı görülmektedir.⁹⁶

14. لولاك لما خلقت الافلاك.⁹⁷

Hadis olduğu ifade edilmeden metin içinde atıfta bulunulmuştur. Rivayet tespit edilebilen herhangi bir senedi olmadığı için hadis olarak değerlendirilmemekte, ancak manasının sahih olduğu ifade edilmektedir.⁹⁸

15. ابني خلقت محمدا لاجلي و خلقت ولد آدم لاجل محمد و خلقت ما خلقت لأجل ولد آدم، ومن اشتغل

منهم بي سقت إليه ما خلقت له لأجله فمن اشتغل بما خلقت له لأجله حججته عني.⁹⁹

Bu rivayet erken dönem mutasavvıflarından Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (ö. 386/996) *Kûtu'l-kulûb* isimli eserinde geçmektedir.¹⁰⁰

16. إن الله تعالى خلق جهنم من فضل رحمته سوطا يسوق الله به عباده إلى الجنة.¹⁰¹

Bu rivayet de *İhyâ'da* yer almaktadır.¹⁰² Irâkî (ö. 806/1404) *el-Muğnî* isimli *İhyâ'daki* hadisleri tahrir ettiği eserinde bu rivayetin aslını

⁹¹ Tirmizî, *el-Câmiü'l-Kebîr -Sünenü't-Tirmizî*, “Kader”, 16.

⁹² Süleyman b. el-Eş'as Ebu Dâvud, *Sünen*, thk. Şu'ayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karabelli (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “Sünnet”, 17.

⁹³ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 35b.

⁹⁴ Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, 3/4.

⁹⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve muzilu'l-ilbâs*, 1/300.

⁹⁶ Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Müessesetü'r-Risâle, 2000), 1/342.

⁹⁷ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 37b.

⁹⁸ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve muzilu'l-ilbâs*, 2/192.

⁹⁹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 38b.

¹⁰⁰ Muhammed b. Ali Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-kulûb*, thk. Âsım İbrâhim (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005), 1/407, 2/13,57.

¹⁰¹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 38b-39a.

¹⁰² Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, 4/150.

bulamadığını ifade etmektedir.¹⁰³

17. الخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ وَ الشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ.¹⁰⁴

Bu rivayet de yine takti ile aktarılmıştır. Yani başı ve sonu verilmemiş, ortadan bu cümle alınmıştır. Rivâyet temel hadis kaynaklarında sahih olarak yer almıştır. Hz. Peygamber'in namaz kılmadan önce okuduğu duadan bir bölümdür.¹⁰⁵

18. القَدْرِيَّةُ مَجْمُوسٌ هَذِهِ الْأُمَّةُ.¹⁰⁶

Rivâyet Ebû Dâvud'un *es-Sünen* isimli eserinde geçmektedir.¹⁰⁷ Rivâyet üzerine yapılan çağdaş bir araştırmada sıhhat açısından hasen li ğayrihi seviyesinde bir rivayet olduğu tespit edilmiştir.¹⁰⁸

19. اعْمَلُوا فِكْلَ مَيْسِرٍ مَا خَلَقَ لَهُ.¹⁰⁹

Rivâyet Buhârî ve Müslim tarafından ortaklaşa nakledilen sahih bir hadistir.¹¹⁰ Bu rivayet de takti ile nakledilmiştir.

20. إِذَا دَخَلَ النُّورَ الْقَلْبَ انْتَشَرَ وَانْفَتَحَ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا لَئِكَ مِنْ عِلْمَةٍ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

نَعَمْ الْإِنَابَةُ إِلَى دَارِ الْخُلْدِ وَالتَّجَافِي عَنْ دَارِ الْغُرُورِ.¹¹¹

Rivayet küçük lafız farklılığı ve ziyadeleriyle birlikte el-Hakîm et-Tirmizî'nin (ö. 320/932) *Nevâdiru'l-usûl* isimli tasavvufî hadis şerhinde ele aldığı hadislerden biri olarak yer almaktadır.¹¹²

21. رَحِمَ اللَّهُ أَخِي مُوسَى فَلَوْ صَبَرَ مَعَ الْخَضِرِ رَأَى كَثِيرًا مِنَ الْعَجَائِبِ.¹¹³

Ahi Evran tarafından bir şiirin ikinci satırı olarak kaydedilmiştir. Rivayet küçük lafız farklılıklarıyla birlikte Buhârî ve Müslim'de yer

¹⁰³ el-İrâkî, *el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-ihyâi mine'l-ahbâr*, 1497.

¹⁰⁴ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 39b.

¹⁰⁵ Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, "Salâtu'l-müsâfirîn", 201.

¹⁰⁶ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 42a.

¹⁰⁷ Süleyman b. el-Eş'as Ebu Dâvud, *Sünen*, thk. Yâsir Hasen vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2015), "Sünnet", 17.

¹⁰⁸ Yavuz Köktaş, "Kaderiyye ve Mürcie ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 1/2 (2003), 138.

¹⁰⁹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 42b.

¹¹⁰ Buhârî, *Buhârî*, "Tefsîr", Sûretu'l-Leyl:10; Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, "Kader", 7.

¹¹¹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 47b.

¹¹² Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl fi ehâdîsi'r-Resûl*, thk. Abdurrahman Umeyra (Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.), 1/418.

¹¹³ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 58b.

almaktadır.¹¹⁴

22. ان الجنة قاع صفصف ليس فيها عمارة فآكثروا من غراس الجنة في الدنيا قبل يا رسول الله و ما غراس

الجنة فقال صلى الله عليه و سلم التسبيح و التهليل.¹¹⁵

Bu lafızlarla temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Ancak aynı manaya gelen bir rivayet erken dönem tefsir kaynaklarında geçmektedir.¹¹⁶

23. المؤمن في قبره في روضة خضراء فيرحب له قبره سبعين ذراعاً ويضيء حتى يكون كالقمر ليلة البدر ثم قال

هل تدرون فيماذا أنزلت فإن له معيشة ضنكا قالوا الله ورسوله أعلم قال عذاب الكافر في قبره تسلط عليه تسعة وتسعون
تينا هل تدرون ما التين؟ تسعة وتسعون حية لكل حية تسعة رؤوس ينهسونه ويلحسونه وينفخون في جسمه إلى يوم
يبعثون.¹¹⁷

Rivâyet *İhyâu ulûmi'd-dîn*'de yer almaktadır.¹¹⁸ Temel hadis kaynaklarından İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *es-Sahîh*'inde yer alan sahih bir rivayettir.¹¹⁹

24. إن في الجنة لسوقاً ما فيها شراء ولا بيع إلا الصور من الرجال والنساء، فإذا اشتهى الرجل صورة دخل

فيه.¹²⁰

Rivâyet Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde Hz. Ali'den naklen rivayet edilmektedir.¹²¹ İbnu'l-Cevzî rivayetin sahih olmadığını ifade etmiştir.¹²²

25. علماء امتي كانوا سائر الامم.¹²³

Bu rivayet oldukça meşhurdur. Ancak lafızda küçük bir farklılık vardır. Ahi Evran “*ümmeimin âlimleri diğer ümmetlerin peygamberleri gibidir*” şeklinde rivayet etmektedir. Ancak kaynaklarda çoğunlukla “*İsrailoğullarının peygamberleri gibidir*” şeklinde yer almaktadır. Rivayetle ilgili değerlendirme yapan hadis alimleri uydurma olduğunu ifade etmektedir. Bu bilgileri aktaran Aclûnî Ahi Evran'ın hocalarından olan Fahrüddîn er-Râzî gibi bazı alimlerin hadis diye kesin bir ifade ile naklettiklerini

¹¹⁴ Buhârî, *Buhârî*, “İlm”, 44; Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, “Fezâil”, 171.

¹¹⁵ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 61b.

¹¹⁶ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*, 18/34.

¹¹⁷ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 61b-62a.

¹¹⁸ Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, 4/500.

¹¹⁹ Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, *el-İhsân fi takrîbi Sahîhi'bni Hibbân*, thk. Şu'ayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1988), 7/392.

¹²⁰ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 63b.

¹²¹ Tirmizî, *el-Câmiü'l-Kebîr -Sünenü't-Tirmizî*, “Cennet”, 15.

¹²² İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, 3/256.

¹²³ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 64b.

kaydetmektedir.¹²⁴ Bu durumda Ahi Evran hocasından naklen bu rivayete yer vermiş olabilir.

26. وا شوقاه الى لقائي اخواني من بعدي¹²⁵

Bu ifadelerle temel hadis kaynaklarında bir rivayet tespit edilememiştir. Sadece Ebû Bekr Abdullah b. Şahâvur er-Râzi (ö.654/1256) isimli bir mutasavvıfın *Minâretu's-sâirîn* isimli eserinde bu lafızlarla yer alan bir rivayetin ilk cümlesi olarak yer almaktadır.¹²⁶ Ancak aynı manaya gelen sahih hadisler rivayet edilmiştir.¹²⁷

27. لا يخلو الأرض من قام لله تعالى بحجة إتما ظاهر مكشوف وإما خائف مقهور لتلا تبطل حجج الله تعالى

وبيئاته وكم و اين أولئك الأقلون عدداً الأعظمون قدراً أعيانهم مفقودة وأمثالهم في القلوب موجودة.¹²⁸

Ahi Evran tarafından Hz. Ali'ye nispet edilen bu ifadeler Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Kûtu'l-kulûb* isimli eserinde Hz. Ali'den aktarılan uzunca bir metnin bir bölümüdür.¹²⁹

28. يا ابا بكر ليس بيني و بينك فرق الا اني بعثت¹³⁰

Bu rivayetin kaynağı tespit edilememiştir.

29. يا عمر لو لم ابعث لبعثت.¹³¹

Bu rivayet de *İhyâ'*da geçmektedir.¹³² Hadis alimleri uydurma olduğunu ifade etmişlerdir.¹³³

30. حب الدنيا رأس كل خطيئة.¹³⁴

Ahi Evran tarafından kesin bir ifade ile şeriat sahibi olarak tavsif ettiği Hz. Peygamber'e nispet edilerek aktarılan bir rivayettir. Ancak bazı hadis alimleri bu sözün Mâlik b. Dînâr'a ait olduğunu ifade ederken kimileri de Hasan-ı Basrî'nin Mürsel rivayeti olduğunu kaydetmişlerdir. Bazı alimler ise rivayetin uydurma olduğunu kanaatindedirler.¹³⁵

¹²⁴ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs*, 2/74.

¹²⁵ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 64b.

¹²⁶ Abdullah b. Şahâvur er-Râzi, *Minârâtu's-sâirîn ve makâmâtu't-tâirîn*, thk. Saîd Abdulfettâh (Kahire: Dâru Suâd es-Sabâh, 1993), 686.

¹²⁷ Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, "Tahâret", 39.

¹²⁸ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 67a.

¹²⁹ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-kulûb*, 1/232.

¹³⁰ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 67b.

¹³¹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 67b.

¹³² Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, 3/160.

¹³³ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs*, 2/192.

¹³⁴ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 70b.

¹³⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs*, 1/397.

31. ان لله عبادا ابدانهم في الدنيا و قلوبهم عند الله.¹³⁶

Bu rivayetin kaynağı bulunamamıştır.

32. نعم المال الصالح للرجل الصالح¹³⁷

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer alan bir rivayettir. Uzunca bir hadisin son cümlesi olarak küçük bir lafız farklılığı ile aktarılmıştır. Sahih bir rivayettir.¹³⁸

33. اتقوا الدنيا فانها اسحر من هاروت و ماروت.¹³⁹

İhyâ hadislerindedir. Ancak ilk kelime "احذروا" şeklindedir.¹⁴⁰ el-İrâkî münker olup aslının olmadığını ifade etmiştir.¹⁴¹

34. من أراد أن ينظر الى ميت يمشي على وجه الأرض فلينظر الى أبي كهافة.¹⁴²

Rivayet bu lafızlarla hadis kaynaklarında geçmemektedir. Abdolvahhâb eş-Şa'rânî'nin (ö. 973/1565) *Levâkıhu'l-envâri'l-ğudsiyye fî beyâni'l-'uhûdi'l-Muğammediyye* isimli eserinde yer almıştır.¹⁴³

35. الفقر والغنى مطيتان.¹⁴⁴

Bu ifade *Kûtu'l-kulûb*'da İbn Mes'ud'un sözü olarak yer almaktadır.¹⁴⁵

36. انما خلقتم للابد و انما تنقلون من دار الى دار.¹⁴⁶

Rivayet küçük lafız farklılıklarıyla birlikte Abdullah b. Mübârek'in (ö. 181/797) *ez-Zühd* isimli eserinde yer almaktadır.¹⁴⁷ İbnü'l-Cevzî sahih olmadığını ifade etmektedir.¹⁴⁸

37. أرواح الشهداء في حواصل طير خضر معلقة في قناديل تحت العرش تسرح من الجنة حيث تشاء ثم تأتي

¹³⁶ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 71a.

¹³⁷ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 71a.

¹³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29/298.

¹³⁹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 73b.

¹⁴⁰ Gazzâlî, *İhyâ ulûmi'd-dîn*, 3/204.

¹⁴¹ el-İrâkî, *el-Muğni an hamli'l-esfâr fî tahrîci mâ fi'l-ihyâi mine'l-ahbâr*, 1105.

¹⁴² Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 74a.

¹⁴³ Abdolvahhâb eş-Şa'rânî, *Levâkıhu'l-envâri'l-ğudsiyye fî beyâni'l-'uhûdi'l-Muğammediyye* (Kahire: Matba'atü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1973), 555.

¹⁴⁴ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 74a.

¹⁴⁵ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-kulûb*, 2/66.

¹⁴⁶ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 76a.

¹⁴⁷ Abdullah b. Mübârek, *ez-Zühd ve'r-rekâik*, thk. Habîburrahmân el-A'zâmî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/167.

¹⁴⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, 3/179.

Buradaki lafızlara çok yakın ifadelerle *Kenzü'l-ummâl*'da geçmektedir.¹⁵⁰ Fakat benzer manada Müslim'de de rivayet vardır.¹⁵¹

38. يا أبا جهل بن هشام يا أمية بن خلف يا عتبة بن ربيعة يا شيبه بن ربيعة أليس قد وجدتم ما وعد ربكم حقاً؟ فإني قد وجدت ما وعدني ربي حقاً» فسمع عمر قول النبي صلى الله عليه وسلم، فقال: يا رسول الله كيف يسمعون وأنى يجيبوا وقد جيفوا؟ قال: «والذي نفسي بيده ما أنتم بأسمع لما أقول منهم، ولكنهم لا يقدرُونَ أن يجيبوا.¹⁵²

Rivayet Müslim tarafından aktarılmıştır. İki küçük eksiklik hariç bire bir aynı metne sahiptir.¹⁵³

39. يحشر الناس يوم القيامة على نياتهم.¹⁵⁴

Rivayet “يوم القيامة” ifadesi olmaksızın Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan sahih bir hadistir.¹⁵⁵

40. النوم اخو الموت.¹⁵⁶

Ahi Evran tarafından bir söz olarak ifade edilir, hadis olduğu söylenmez. Beyhakî (ö. 458/1066) gibi hadis âlimleri tarafından sahih bir senetle rivayet edilmiştir.¹⁵⁷

41. كما تنامون تموتون، وكما تستيقظون تبعثون.¹⁵⁸

el-Mâverdî'nin (ö. 450/1058) *Edebu'd-Dünyâ ve'd-Dîn* isimli eserinde Hz. İsa'ya atfen nakledilmiştir.¹⁵⁹

42. والذي نفس محمد بيده ان الجنة و النار اقرب الي احدكم من شراك نعله.¹⁶⁰

Küçük lafız farklılıklarıyla birlikte Buhârî tarafından rivayet edilmiştir.¹⁶¹

¹⁴⁹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 76a.

¹⁵⁰ Ali el-Muttaki el-Hindi, *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, thk. Bekrî Hayyânî-Saffet es-Sekkâ (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1985), 4/403.

¹⁵¹ Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, “İmâret”, 121.

¹⁵² Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 76b-77a.

¹⁵³ Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, “Cennet”, 77.

¹⁵⁴ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 81a.

¹⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15/44.

¹⁵⁶ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 82a.

¹⁵⁷ Aclûnî, *Kesfü'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs*, 2/399.

¹⁵⁸ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 82b.

¹⁵⁹ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *Edebu'd-Dünyâ ve'd-Din* (Dâru Mektebeti'l-Hayât, ts.), 117.

¹⁶⁰ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 83b.

¹⁶¹ Buhârî, *Buhârî*, “Rikâk”, 29.

43. إذا دخل أهل الجنة الجنة ينادي مناد إن لكم أن تصحوا فلا تسقموا أبدا، وإن لكم أن تحبوا فلا تموتوا

أبدا، وإن لكم أن تشبوا فلا تهرموا أبدا، وإن لكم أن تتعموا فلا تبأسوا أبدا.¹⁶²

Bu rivayet Ahi Evran tarafından da ifade edildiği üzere Müslim'in *es-Sahîh*'inde yer almaktadır. Ancak başında yer alan cümle Müslim'de mevcut değildir. Bazı cümlelerin ise sıralaması farklıdır.¹⁶³

44. أكثر أهل الجنة البله.¹⁶⁴

Bu ifade de Ahi Evran tarafından hadis olarak nakledilmemiştir. Ancak hadis kaynaklarında yer aldığı görülmektedir. Rivâyetin Bezzâr (ö. 292/905) ve Beyhakî gibi âlimlerce rivayet edildiği, bazı âlimlerin uydurma olarak kabul ettiği bazılarının ise zayıf olarak değerlendirdiği aktarılmaktadır.¹⁶⁵

45. يا بني إسرائيل لا تقولوا العلم في السماء من ينزل به ولا في تخوم الأرضين من يصعد به ولا من وراء الجبال من يعبره يأتي به العلم مجعول في قلوبكم، تأدبوا بين يدي بآداب الروحانيين وتخلقوا لي بأخلاق الصديقين أظهر العلم في قلوبكم حتى يعطيكم ويغمركم.¹⁶⁶

Hadis olduğu ifade edilmemektedir. *Kûtu'l-kulûb* isimli eserde "Bize bazı haberlerin rivayet edildiğine göre önceden indirilmiş kitapların birinde şöyle denilmektedir" ifadeleriyle aktarılmıştır.¹⁶⁷

46. لم يسعني سمائي ولا أرضي، ووسعني قلب عبدي المؤمن اللين الوادع.¹⁶⁸

Tasavvuf eserlerinde çokça yer alan bu rivayet Ahi Evran tarafından da eserine alınmıştır. Bu ifadeler *İhyâ*'da yer almaktadır.¹⁶⁹ Bilinen bir isnadının olmadığı, İsrâiliyyât kaynaklı bir bilgi olduğu ifade edilmiştir.¹⁷⁰

47. كن في الدنيا كأنك غريب أو عابر سبيل وعد نفسك في أهل القبور.¹⁷¹

İlk bölüm Buhârî'de yer almaktadır.¹⁷² Tamamı ise Tirmizî'nin *es-*

¹⁶² Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 87b.

¹⁶³ Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, "Sıfatu'l-Kiyâmet", 22.

¹⁶⁴ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 88a.

¹⁶⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs*, 1/185 Rivayetle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Muhittin Düzenli, "Cennetliklerin Çoğu Eblehlerdir" Rivâyetinin Semantik ve Teknik Analizi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/24 (2003), 59-84.

¹⁶⁶ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 90a.

¹⁶⁷ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-kulûb*, 1/238.

¹⁶⁸ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 92b.

¹⁶⁹ Gazzâlî, *İhyâ ulûmi'd-dîn*, 3/15.

¹⁷⁰ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs*, 2/230.

¹⁷¹ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedi* (Nuruosmaniye, 2286), 97a.

¹⁷² Buhârî, *Buhârî*, "Rikâk", 3.

Sünen'inde nakledilmiştir.¹⁷³

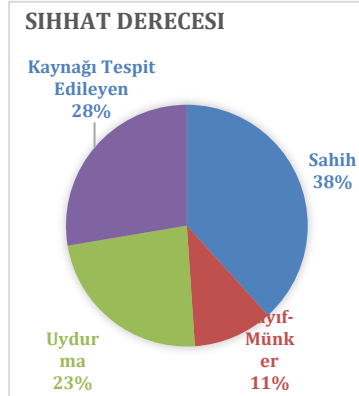
48. كنت رديف رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا غلام أو يا غليم ألا أعلمك كلمات ينفعك الله بمن؟ فقلت بلى فقال احفظ الله يحفظك الله يحفظك الله تجده أمامك تعرف إليه في الرخاء يعرفك في الشدة، وإذا سألت، فاسأل الله، وإذا استعنت، فاستعن بالله، قد جف القلم بما هو كائن، فلو أن الخلق كلهم جميعا أرادوا أن ينفعوك بشيء لم يكتبه الله عليك لم يقدروا عليه وإن أرادوا أن يضروك بشيء لم يكتبه الله عليك لم يقدروا عليه واعلم أن في الصبر على ما تكره خيرا كثيرا وأن النصر مع الصبر، وأن الفرج مع الكرب وأن مع العسر يسرا.¹⁷⁴

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde çok küçük farklılıklarla birlikte yer alan sahih bir rivayettir.¹⁷⁵

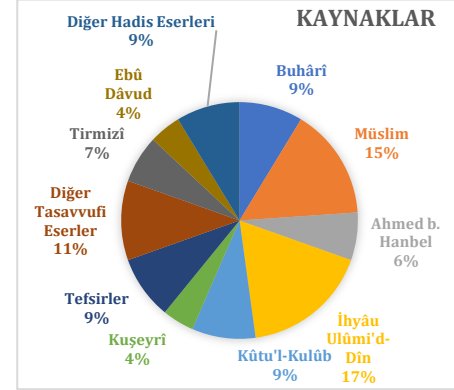
C. Rivayetlerin Kaynak ve Sıhhat Açısından Değerlendirilmesi

Ahi Evran'ın *Tabsiretü'l-mübtedî* ve *tezkiiretü'l-müntehî* isimli eserinde tespit edebildiğimiz rivayetler, yukarıda görüldüğü gibi 48 adettir. Bunların sıhhat itibarıyla 18'i sahih, 5'i zayıf ve münker, 11'i mevzu, 14 tanesinin ise hadis kaynaklarındaki yeri bulunamamıştır. Bu durum aşağıdaki şekilde gösterilebilir.

Şekil 1. Sıhhat Derecesi

Şekil 2: Kaynaklar

Yukardaki şekil 1'de görüldüğü üzere Ahi Evran'ın kullandığı hadislerin önemli bir oranı sahih hadislerden oluşmaktadır. Kaynağı olmayan, zayıf ve uydurma rivayetlerin ise Ahi Evran'ın eserini yazarken istifa ettiğı kaynaklara güvenmesi sebebiyle ortaya çıktığı söylenebilir. Zira Ahi Evran'ın yaşadığı çağda hadis konusunda temel hadis kaynaklarından istifa edebilmek, hadislerin sahihini sakiminden ayırmak,

¹⁷³ Tirmizî, *el-Câmiü'l-Kebîr -Sünenü't-Tirmizî*, "Zühd", 25.

¹⁷⁴ Ahi Evran, *Tabsiretü'l-mübtedî* (Nuruosmaniye, 2286), 99b.

¹⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/19.

hadis ıstılahları ile ilgili tartışmalara vakıf olup kavramları yerli yerinde kullanmak için ömrünü hadis tahsili için rihlelere vakfetmek gerekmektedir. Ahi Evran'ın hemen hemen çağdaşı sayılacak İmâm Gazzâlî (ö. 505/1111) medrese hocası olmasına rağmen hadis konusundaki yetersizliğini itiraf etmek zorunda kalmıştır.¹⁷⁶

Tabsiretu'l-mübtedî isimli eserde tespit edilen bu rivayetlerin yer aldığı kaynaklar da Ahi Evran'ın hadis kitabiyatı ile ilişkisini belirleme adına önemli bilgiler sunmaktadır. Aşağıdaki şekilde de bu 48 rivayetin yer aldığı kaynaklar yer almaktadır.

Yukardaki şekil incelendiğinde Ahi Evran'ın kullandığı hadislerin %17 gibi en büyük dilimini İmâm Gazzâlî'nin İhyâu ulûmi'd-dîn isimli eseri kaplamaktadır. Bu %17'lik dilime yine tasavvuf klasiklerinden olan Kuşeyrî risâlesi'nin %4'ü, Kûtu'l-kulûb'un %9'u, diğer tasavvufî eserlerin %11'i eklendiğinde toplamda %41 gibi önemli bir bölümün temel hadis kaynaklarından oluşmadığı görülecektir. Yukarda eserde yer alan hadislerin sıhhat açısından incelenmesi esnasında görülen problemleri rivayetlerin büyük bölümünün bu %41'lik dilimi kaplayan tasavvufî eserlerden kaynaklandığı ifade edilebilir. Bu durum da Ahi Evran'ın aktardığı problemleri rivayetlerin sebebinin tasavvuf büyüklerine olan güveninin yattığı tespitini yapmaya imkân tanımaktadır.

Hadis kaynaklarının başında ise İmâm Müslim'in es-Sahîh'i gelmektedir. Zaten önceden ele alındığı üzere eserin farklı yerlerinde doğrudan adından söz ettiği kütüb-i sitte yazarı alim İmâm Müslim'dir. Rivayetlerin %15 gibi önemli bir bölümü Müslim'in es-Sahîh'inde yer almaktadır. Bu durum Ahi Evran'ın Müslim'in es-Sahîh'ini okumuş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Çalışmanın başında ifade edildiği üzere bazı kaynaklarda hadis dersleri yaptığına dair bilgi ile bu durum birleştirildiğinde Ahi Evran'ın Müslim'in es-Sahîh'ini okutmuş olabileceği ihtimali de gündeme gelmektedir. Buhârî'nin es-Sahîh'i %9, Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'in %6, Tirmizî'nin es-Sünen'i %7, Ebû Dâvud'un es-Sünen'i %4, diğer hadis kaynakları ise %9 gibi bir oranda eserdeki rivayetlere kaynaklık etmektedir. %9 gibi önemli bir oranda tefsir kaynaklarında yer alan rivayetlere yer verilmesi de dikkat çekicidir. Toplamda hadis kaynakları dışındaki eserler rivayetlerin %50'sinin kaynağını oluşturmaktadır. Bu durum Ahi Evran'ın hadis seçiminde temel hadis kaynağı merkezli bir yaklaşımı esas almadığı şeklinde anlaşılabilir. Hadislerin kaynakları itibarıyla ortaya çıkan bu manzaranın diğer popüler

¹⁷⁶ Ebu Hamîd Muhammed Gazzâlî, *Kânûnu't-te'vîl*, thk. Mahmûd Bîcû, 1993, 246.

dini kaynaklarda yer alan hadislerle¹⁷⁷ benzer bir durum arz ettiği söylenebilir.¹⁷⁸

Sonuç

Ahi Evran anadoluya İslam mührünü vuran önemli bir Türk-İslâm aksiyom adamı olarak bilinmekte, kurduğu teşkilatın etkileri günümüze kadar devam etmektedir. Günümüzde özellikle kapitalist ekonomik sistemin insanları ahlakî ve insanî değerlerinden uzaklaştırdığı bir vasatta onun etrafında şekillenen insan ve ahlak merkezli ahilik teşkilatı bir kurtuluş reçetesi olarak görülmektedir. Yaklaşım günümüzden 900 yıl önce kurulan bu teşkilatın bu kadar zaman diliminde önemini kaybetmemesi onu kuran kişilerin de merak konusu olmasını sağlamış ve Ahi Evran üzerine son yıllarda artan bir yoğunlukla incelemeler yapılmıştır. Bu çalışmada da Ahi Evran'ın ilmî kişiliğine dair bir projeksiyon tutma amacıyla hadis kültürü tespit edilmeye çalışılmıştır. Eserleri üzerinden yapılan araştırma göstermektedir ki Ahi Evran Kur'an ve Sünnet merkezli bir bakış açısına sahiptir ve ele aldığı bütün konularda bu iki kaynaktan beslenmektedir.

Bu çalışmada hadisleri kullanırken ortaya koyduğu üslup, metodoloji ve anlatıları ele alınmış ve hadisleri aktarırken hadis ilminin teknik prensiplerinden ziyade ele aldığı konunun hadisle ilgisi merkezli bir tavır içinde olduğu görülmüştür. Bu itibarla çalışmada tespit ettiğimiz hadis metinlerinin çok azı istisna tutulursa hemen hemen hepsinde hadis metnini bir bütün olarak aktarmak yerine taktî denilen usule müracaat etmiş ve konuyla ilgili cümleyi aktarmıştır. Bu yaklaşım tarzı incelediği konuları işlerken aktardığı bazı metinlerin hadislerden müteşekkil olduğuna işaret etmeyi bile gerekli görmemiş, böylece eserinde hadis olduğu ifade edilmeyen, ancak hadis kaynaklarında yer alan bir çok hadisi kullanmasına sebep olmuştur.

Ahi Evran'ın en belirgin yönlerinden birinin sûfi kimliği olduğu bilinmektedir. Bu durum eserlerinde çok belirgin olarak görülmektedir. Gerek konu seçimi gerek eserlerin sistematığı gerekse meseleleri ele alıp yorumlama tarzı onun tasavvufî yönünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Aynı husus yaptığı hadis yorumları için de söz konusudur. Gerek seçmiş olduğu hadisler gerek hadisleri kullandığı bağlam ve yapmış olduğu

¹⁷⁷ Tasavvuf literatüründe kullanılan hadisler hususunda bk. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: TDV Yayınları, 2000).

¹⁷⁸ Bk. Yusuf Acar, "Popüler Dini Kaynakların Hadis Açısından Değeri", *İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri* (Kutlu Doğum Sempozyumu, Ankara: TDV Yayınları, 2001), 512.

yorumlar onun işârî bir yorum metodolojisini tercih ettiğini göstermektedir.

Hadis ilminin teknik yönüyle ilgilenmediği anlaşılan Ahi Evran ilgili istilahları da eserinde kullanmamıştır. Sadece temel hadis kavramları diye ifade edebileceğimi hadis, sünnet, haber gibi terimleri rahat bir tarzda, hadis ilminin teknik sınırlılıklarını dikkate almadan kullanmıştır.

Kullanmış olduğu hadisler çerçevesinde somut bir hadis kültürü belirleme adına Ahi Evran'ın bir eseri merkeze alınmış ve eserde yer alan bütün rivayetler tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan tespitlere göre 48 rivayet bu eserde yer almaktadır. Bu rivayetler sıhhat itibarıyla incelendiğinde 8'i sahih, 5'i zayıf ve münker, 11'i mevzu, 14 tanesinin ise hadis kaynaklarındaki yeri bulunamamıştır. Bu durum hadisleri aktarmada temel hadis kaynaklarının çok tercih edilmediği şeklinde anlaşılabilir.

Bu çerçevede hangi eserleri esas aldığına dair yapılan incelemede bu tespiti doğrular mahiyette bir sonuç ortaya koymuştur. Eserde yer alan rivayetlerin %17 gibi önemli bir bölümü Gazzâlî'nin *İhyâu ulûmi'd-dîn* isimli eserinde yer almaktadır. Bunun dışında rivayetlerin %4'ü, tasavvuf klasiklerinden olan Kuşeyrî risâlesi'nde, %9'u, erken dönemin önemli mutasavvıflarından olan Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Kûtu'l-kulûb* isimli eserinde, %11'i ise diğer tasavvufî eserlerde yer almaktadır. Bu durum popüler dini kaynakların genel görüntüsüne uygundur. Geniş halk kitlelerine ulaşmak amacıyla eser yazan alimler şayet hadis ilminin teknik hassasiyetlerini esas alırlarsa bu eserlerin yazılma gayelerinin tam olarak gerçekleşmeyeceği düşünülmüş olmalıdır ki böyle bir tercihte bulunmaktadırlar. Böylece Ahi Evran'ın hadis kültürünün aynı minvaldeki alimlerle benzer özellikte olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdullah b. Mübârek. *ez-Zühd ve'r-rekâik*. thk. Habîburrahmân el-A'zâmî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Abdullah b. Şahâvur er-Râzî. *Minârâtu's-sâirîn ve makâmâtu't-tâirîn*. thk. Saîd Abdulfettâh. Kahire: Dâru Suâd es-Sabâh, 1993.
- Abdulvahhâb eş-Şa'rânî. *Levâkıhu'l-envâri'l-ğudsiyye fî beyâni'l-'uhûdi'l-Muhammediyye*. Kahire: Matba'atü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1973.
- Acar, Yusuf. "Popüler Dini Kaynakların Hadis Açısından Değeri". *İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri*. 503-516. Ankara: TDV Yayınları, 2001.

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-. *Keşfü'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs*. thk. Abdulhamid b. Ahmed. Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 2000.
- Ahi Evran. *el-Menâhîcu's-Seyfiyye*. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 92.
- Ahi Evran. *İmânın Boyutları (Metâliü'l-İmân)*. çev. Mikail Bayram. Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2008.
- Ahi Evran. *Metâliü'l-İmân*. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 92, 34-50.
- Ahi Evran. *Tabsiretü'l-mübtedi ve tezkiretü'l-müntehi*. Nuruosmaniye, 2286.
- Ahi Evran. *Tabsiretü'l-mübtedi ve tezkiretü'l-müntehî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 92.
- Ahi Evran. *Tasavvufî Düşüncenin Esasları (Tabsiratü'l-mübtedi ve tezkiretü'l-müntehi)*. çev. Mikail Bayram. Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 3. Basım, 2008.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. thk. Şu'ayb el-Arnaût - Âdil Mürşid. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2001.
- Ali el-Muttaki el-Hindi. *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*. thk. Bekrî Hayyânî-Saffet es-Sekkâ. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1985.
- Alpaslan, Nurdan. *Ahilik-Tasavvuf İlişkinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Ayış, Mehmet Şirin. "Anadolu'nun İslamlaşmasında Ahi Evren ve Ahiliğin Rol Modelliği". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (25 Haziran 2019), 91-116.
- Bilgili, İsmail. "Ahi Evren'in 'Letâifu'l-Ğiyâsiyye' Eseri ve Değerlendirmesi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2018), 75-94.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Cahen, Claude. "İlk Ahiler hakkında". *BELLETTEN* 50/197 (20 Ağustos 1986), 591-602.
- Demir, Muhsin. *Ahilik, Ahi Evren'i Veli ve Kırşehir'de Ahilik kutlamaları*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Düzenli, Muhittin. ""Cennetliklerin Çoğu Eblehlerdir" Rivâyetinin Semantik ve Teknik Analizi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/24 (2003), 59-84.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as. *Sünen*. thk. Şu'ayb el-Arnaût - Muhammed

- Kâmil Karabelli. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as. *Sünen*. thk. Yâsir Hasen vd. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, 2015.
- Ebû Tâlib el-Mekkî, Muhammed b. Ali. *Kûtu'l-kulûb*. thk. Âsım İbrâhim. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005.
- Ecer, Ahmet Vehbi. "Ahmed Yesevi Dervişi Ahi Evren ve Kayseri'de Ahilik". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/11 (01 Aralık 2001), 47-64.
- Gazzâlî, Ebu Hamîd Muhammed. *Kânûnu't-te'vîl*. thk. Mahmûd Bîcû, 1993.
- Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed el-. *Cevâhiru'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Reşîd Rızâ. Beyrut: Dâru İhyai'l-'Ulûm, 1986.
- Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed el-. *İhyâu ulûmi'd-dîn*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Gökçe, Ferhat. *İslam İrfan Geleneğinde Hadis Yorumu*. Ankara: TDV Yayınları, 2021.
- Günay, Ünver. "Dini Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/10 (01 Ocak 1998), 69-78.
- Herevî, Ali b. Muhammed el-. *el-Masnû' fî ma'rifeti hadîsi'l-mevzû'*. thk. Abdulfettah Ebu Ğudde. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1398.
- İrâkî, Ebû'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn el-. *el-Muğnâ an hamli'l-esfâr fî tahrîci mâ fi'l-ihyâi mine'l-ahbâr*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005.
- İbn Ebî Hâtım, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*. thk. Esad Muhammed et-Tîb. 13 Cilt. Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1419.
- İbn Ebi Şeybe, Ebu Bekir. *Müsned*. thk. Âdil b. Yûsuf, Ahmed b. Ferîd. Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1997.
- İbn Hacer el-Askalânî, Hâfız Ahmed b. Ali. *Fethu'l-bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhibbuddin Hatib. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1959.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed. *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi'bni Hibbân*. thk. Şu'ayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1988.
- İbnü'l-Cevzî, Ebul-Ferec Abdurrahman b. Ali. *el-Mevdû'ât*. thk. Abdurrahman Muhammed Osman. Medine, 1968.
- İsmâil Hakkı Bursevî. *Rûhu'l-Beyân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Kaplan, Hayri. "Tarihsel Hayatı ve Görüşleri Bağlamında Ahi Evran'ın

- Yaz(ma)dığı Kitaplar ve Söyle(me)diği Sözler". 2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, 19-20 Eylül 2012, Kırşehir, 71-104.
- Karasoy, Yakup. "Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 14 (01 Aralık 2003), 1-23.
- Kazıcı, Ziya. "Ahilik". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 1/540-542. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kılavuz, M. Akif. "Ahilik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı". *Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu II/* (2005), 615-628.
- Kırkıl, Emin. "Ahiliğin Dinî-mistik Boyutu". *Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu II/* (2005), 629-634.
- Köksal, M. Fatih. *Ahi Evran ve Ahilik*. Kırşehir : Kırşehir Valiliği, 2008.
- Köktaş, Yavuz. "Kaderiyye ve Mürcie ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 1/2 (2003), 113-143.
- Kuşeyri, Ebü'l-Kâsım Zeynüislam Abdülkerim b. Hevazin. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. thk. Abdülhalim Mahmud - Mahmûd b. Şerîf. Kahire: Dâru'l-Me'ârîf, 1966.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-. *Edebu'd-Dünyâ ve'd-Din*. Dâru Mektebeti'l-Hayât, ts.
- Müslim b. el-Haccâc, Ebu'l-Hüseyn el Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. V Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arâbî, 1991.
- Özdemir, Rûmeysa. *Ahilikte Peygamber Tasavvuru*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Özsoy, Ömer. *Sünnetullah : bir Kur'an ifadesinin kavramlaşması*. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.
- Sancaklı, Saffet. "Ahilik Ahlâkının Oluşumunda Hadislerin Etkisi". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (01 Haziran 2010), 1-28.
- Suyûtî, Ebü'l-Fadl Celaluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-. *el-Le'âli'l-masnû'a fî ehâdîsi'l-mevdû'a*. thk. Salâh b. Muhammed b. Avîde. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996.
- Şahin, İlhan. "Ahi Evran". 1/529-530. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tatçı, Mustafa. "Ahilik Kültürü Ahi Evran-ı Velî'nin Hayatı ve Eserleri". *Millî Eğitim* 127 (1995), 34-39.

- Tirmizî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hakîm et-. *Nevâdiru'l-usûl fî ehâdisi'r-Resûl*. thk. Abdurrahman Umeyra. Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.
- Tirmizî, Muhammed b. 'Îsâ et-. *el-Câmiü'l-Kebîr -Sünenü't-Tirmizî*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1998.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Yılmaz, Hayati. "Kudsî Hadis". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 26/318-320. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

AHI EVRAN'S HADITH CULTURE

 Abdulvahap ÖZSOY^a

Extended Abstract

Standing out with its sufistic characteristics, Ahi organisation is one of the leading foundations with major contributions in the Islamisation of Anatolia. Ahi Evran is the key actor who established and settled this organisation in Anatolia.

Alongside his legendary personality, Ahi Evran is known as a scholar having written more than twenty books. However, until today studies have generally focused on Ahi community and his social contributions rather than detailed analyses of his works. Within the context of books strongly considered to belong to Ahi Evran, this study tries to clarify his scholarly personality.

Parallel to the Sunnī emphasis in his discourses, Ahi Evran always pointed out to togetherness of Qur'an and Sunnah and discussed the subjects pursuant to ḥadīths and verses.

As it is not possible to identify each report in all of his works to understand his ḥadīth culture in this study, one of his books is focused upon to benefit from other ones, as well. In this context, each of the ḥadīths especially in *Tabşirat al-Mubtadi wa Tadhkirah al-Muntahi* were identified, and the style and methodology in their uses were traced and Ahi Evran's ḥadīth culture is tried to be presented.

As far as we have determined, in Ahi Evran's *Tabşirat al-Mubtadi wa Tadhkirah al-Muntahi* there are 48 reports. These reports were analysed in terms of their authenticity and 18 sahih (sound), 13 with unknown resources, 11 fabricated and 5 ḍa'if (weak) ḥadīths were found. Ahi Evran did not follow a systematic method in reporting these riwāyas. Sometimes he referred to the Prophet as Mustafa to indicate these were ḥadīths, and at times he narrated them in poems without stating that they are ḥadīths, which insinuates that he was not systematically educated about ḥadīths.

---

^a Assoc. Prof., Aratürk University, avozsoy@atauni.edu.tr

When the resources of the 48 riwāyas are examined, it is seen that they had been written in Al-Ghazālī's *Iḥyā' 'Ulūm al-Dīn* by 17%. When we add 'Abdul-Kareem al-Khudair's *al-Risala al-Qushayriyya* by 4%, Abu Talib al-Makki's *Qut al-Qulub* by 9% and other sufistic works by 11%, it is obvious that a remarkable part does not consist of ḥadīth resources.

It can be said that most of the problematic riwāyas in the book were from this 41% of sufistic books. Therefore, it can be stated that Ahi Evran's report from sufistic scholars is due to his trust in them.

When especially problematic ones are analysed among these riwāyas, it is seen that there are transfers about basic doctrines of Sufism. Here, it is observed that the riwāya "I was a Hidden Treasure; I loved to be known, so I created the creation in order to be known", which also reflects the sufis' approach towards creation of humanity, is repeated several times. Another riwāya expressing the sufistic approach about creation "Were it not for you, I would not have created the universe" is also in this work. Similarly, other riwāyas stating that Allah created the Prophet Muhammad for Himself, and all other creation thanks to himself are considered products of the same approach.

Apart from these, reports such as the riwāya "Love for this world is the root of all evil", which forms the sufis' world view, the riwāya "The scholars of my ummah are like the Prophets of other ummahs" to refer to their sheikhs, and the hopeful riwāyas such as "My mercy prevails over my wrath" reflect sufistic perspectives.

Though Ahi Evran wrote his books in Persian, he noted many words in Arabic. Among these, there are words of famous Sufis, idiomatic expressions and ḥadīth texts. As ḥadīth texts are not noted, it is really difficult to identify them in the book.

Ahi Evran is seen to hardly use hadith terminology, and to use some terms in accordance with their literal meanings. To illustrate, he uses the word *sunnah* both as the *sunnah* of the Prophet, and pursuant to its literal meaning used in *Qur'an* which means eternal *sunnah*.

In conclusion, it is seen that Ahi Evran did not act studiously like a *muhaddith*. He did clipping in most of the ḥadīths he reported, and took only the relevant parts. He noted either the ḥadīth texts or most of the information about other scholars in Arabic. It is understood that he did not point out that he would report a ḥadīth, and when he did, there was no unity of method. Like he did in the verses, it is observed that he made mystical interpretations for ḥadīths.

When the sources from which he took the ḥadīths are examined, it is seen that sufistic works stand out. When the riwāya in the book are examined for authenticity, it is understood that there are ḥadīths from different authenticity levels, which is parallel to other works with similar content.

Keywords: Hadith, Ahi Evran, Sufism, Interpretation.

